

Vraag	Antwoord	Scores

Opgave 2 De strevende klasse

9 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg in welk opzicht Kierkegaards opvatting over het autonome individu wel aansluit bij de festivalcultuur uit de jaren zestig: verzet tegen de morele (algemeenheid van de) burgercultuur / radicale zelfverhouding van het individu (de enkeling) 1
- een uitleg in welk opzicht Kierkegaards opvatting over het autonome individu niet aansluit bij de festivalcultuur uit de jaren zestig: de radicale zelfverhouding gaat bij hem om de innerlijke verhouding van de enkeling tot God 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Net zoals de festivalcultuur in de jaren zestig een verzet was tegen de moraal van de burgercultuur, verzette Kierkegaard zich tegen de algemene ethische wetten van de burgerlijk-christelijke cultuur. De hoogste waarheid van de menselijke existentie ligt volgens Kierkegaard bij de enkeling. In beide gevallen is er dus sprake van verzet tegen de burgerlijke cultuur/moraal en staat het individu en de manier waarop dit individu zich tot zichzelf verhoudt centraal 1
- Maar anders dan volgens de idealen uit de jaren zestig, vat Kierkegaard de enkeling op vanuit de innerlijke verhouding tot God. De enkeling overstijgt volgens Kierkegaard het algemene van vaste morele plichten en wetten door zijn diepste innerlijke verhouding tot God. Deze religiositeit sluit niet bepaald aan bij de anti-autoritaire waarden van de festivalcultuur in de jaren zestig 1

10 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave, met het begrip ‘Anerkennung’, van Hegels kritiek op het atomaire vrijheidsbegrip: vrijheid is gelegen in een verdubbeling van het zelfbewustzijn en niet in individuele keuzevrijheid 1
- een argumentatie met tekst 5 of Hegels kritiek op het atomaire vrijheidsbegrip overtuigend is 1

Vraag	Antwoord	Scores

voorbeeld van een goed antwoord:

- Hegel bedoelt met het begrip ‘Anerkennung’ een verdubbeling van ons zelfbewustzijn, waardoor je elkaar wederzijds erkent als persoon. ‘Het ik wordt wij en het wij wordt ik’. Volgens Hegel ben je pas vrij dankzij de ander die jou vrijlaat. Ware vrijheid is dus gelegen in de relatie tot anderen en houdt geen onafhankelijke, individuele keuzevrijheid in, zoals in de atomaire vrijheidsopvatting 1
- Volgens mij kan je ook zonder wederzijdse erkenning vrij zijn, bijvoorbeeld als je lekker staat te dansen, ook al ben je dan inderdaad misschien heel alleen te midden van anderen. Je had ook niet kunnen dansen, of alleen thuis kunnen dansen, en zelfs als je met een eenzaam rotgevoel tussen al die mensen staat te dansen – of zoals degene in tekst 5 somber opmerkt dat iedereen hetzelfde staat te dansen – ben je wat mij betreft nog steeds vrij. Vrijheid is niet afhankelijk van de ander, maar is juist een individuele uiting. Hegels begrip van ‘Anerkennung’ creëert wat mij betreft een allesoverheersende institutionele eenheidsworst 1

of

- Vrijheid gaat volgens mij niet alleen om individuele keuzes zoals in het atomaire vrijheidsbegrip. De observatie van de persoon in tekst 5 over het geïsoleerde dansen laat wat mij betreft goed zien dat je pas vrij kan zijn als een ander jou erkent en jij die ander, zoals Hegel beweert. In de dansende massa bestaat vermeende saamhorigheid, iedereen is daarin namelijk op een trieste manier alleen, vervreemd en afgesloten van de dansende anderen. In Hegels woorden is iedereen die daar staat ‘onvrij’, net zoals degene in tekst 5 die zich niet herkent in de collectieve werkelijkheid van het dansen 1

11 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg, met het begrip ‘gestel’, van de moderne verhouding tussen mens en wereld volgens Heidegger: in de moderne techniek verschijnt de wereld als iets beheersbaars aan de mens.

voorbeeld van een goed antwoord:

Met ‘gestel’ bedoelt Heidegger de verhouding tussen mens en wereld in de moderne techniek: de wereld verschijnt aan de mens als iets beheersbaars. Waar bij de oude techniek de timmerman met zijn hamer iets voortbracht, wordt er met de nieuwe techniek van bijvoorbeeld smartphones en apps iets opgeëist, iets in ‘stelling’ gebracht, iets beschikbaar gemaakt voor de mens.

Vraag	Antwoord	Scores
12	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	• een argument met tekst 6 voor de opvatting dat de Headspace-app andere vormen van ‘ontbergen’ verdringt: betrokkenheid bij wat ik op dit moment doe is alleen te bereiken middels een app als bestelbaar bestand	1
	• een argument met tekst 6 tegen deze opvatting: de app spreekt de mens juist aan als ‘Dasein’ dat openstaat voor het ‘ontbergen’	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	• Volgens Heidegger schuilt in het wezen van de moderne techniek het gevaar dat het gestel andere manieren gaat verdringen waarop de wereld ‘ontborgen’ wordt. Dan denken we alleen nog maar in doelen en middelen, in onszelf als heersers die dat wat tegenover ons staat in stelling kunnen brengen voor een bepaald doel. In tekst 6 zie je dat terug: de app is het middel tot een bepaald doel, namelijk om volstrekt betrokken te raken bij wat ik op dit moment doe	1
	• Aan de andere kant zou je ook kunnen zeggen dat nou juist die Headspace-app je als een ‘Dasein’ aanspreekt om binnen het gebeuren van meditatie betrokken te zijn op dat wat je doet (mediteren). Op die manier wordt het ‘ontbergen’ niet verdrongen maar ervaart de mens zichzelf als ‘Dasein’ dat openstaat voor en aangesproken kan worden door een bepaalde wijze van ‘ontbergen’	1
13	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	• een uitleg van Habermas’ onderscheid tussen instrumentele en communicatieve rationaliteit: beheersbare effectiviteit tegenover vrij debat over moreel praktische opvattingen	1
	• een argumentatie of het aanbieden van mindfulness tijdens het werk een voorbeeld is van Habermas’ idee van de gekoloniseerde leefwereld: het ongevraagd binnendringen van de sfeer waarin in vrijheid ideeën worden gevormd / het communicatief handelen	1

Vraag	Antwoord	Scores

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Habermas heeft de modernisering geleid tot eenzijdig rationeel instrumenteel handelen. De vrijemarkteconomie is volgens hem een voorbeeld hiervan: deze is uitsluitend gericht op effectiviteit en beheersing. Communicatieve rationaliteit bestaat volgens Habermas in de publieke sfeer, waarin men in vrijheid ideeën kan vormen over het goede leven en tot gezamenlijke opvattingen komt 1
- Ik denk dat je in het geval van een bedrijf dat zijn werknemers meditatietijd aanbiedt, niet kunt spreken van wat Habermas bedoelt met het koloniseren van de leefwereld. We hebben hier – als Polak gelijk heeft – te maken met een bedrijf dat instrumenteel rationeel opereert. Maar werknemers onder werktijd laten mediteren wil nog niet zeggen dat ze volledig door het bedrijf gecontroleerd worden en dat ze geen kritiek meer zouden mogen hebben op de baas. Het mindfulness-uurtje sluit niet per definitie uit dat ze tijdens de koffie met elkaar van ideologische gedachten mogen wisselen. Sterker nog, als die onderzoeken gelijk hebben en mindfulness het onderlinge begrip tussen mensen bevordert, dan wordt niet alleen het bedrijf instrumenteel rationeel bediend, maar dan wordt ook de mogelijkheid voor het communicatief handelen gestimuleerd 1

of

- In het geval van een bedrijf dat zijn productiviteit wil verhogen door zijn werknemers meditatietijd te geven, kan je volgens mij zeggen dat de leefwereld is gekoloniseerd. Als je in de baas zijn tijd mag mediteren denk je als werknemer volgens mij al snel: O, wat heb ik een geweldige werkgever, die denkt aan mijn persoonlijke welzijn. Daardoor zullen werknemers minder geneigd zijn om de baas of de bedrijfscultuur of de maatschappij kritisch te bekijken, terwijl het bedrijf in feite alleen maar uit is op meer winst en effectiviteit. Het aanbieden van meditatietijd is dus een vorm van de werknemers ‘zoethouden’. Dat kan gevaarlijk zijn, omdat werknemers daarmee (onbewust) monddood gemaakt worden en het kritische gesprek over bijvoorbeeld de noodzaak tot het maken van meer winst in de kiem wordt gesmoord 1

14 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argument voor de opvatting dat de strevende klasse bijdraagt aan het samenwerken binnen de markt / ruiltransacties een menselijk gezicht geven (verdikking van marktrelaties) 1
- een argument tegen de opvatting dat de strevende klasse bijdraagt aan het samenwerken binnen de markt / ruiltransacties een menselijk gezicht geven (verdikking van marktrelaties) 1

Vraag	Antwoord	Scores

voorbeeld van een goed antwoord:

- De strevende klasse koopt sociaal bewust geproduceerde kleding en draagt dus in zekere mate bij aan ‘verdikking van marktrelaties’. Ik neem tenminste aan dat met ‘sociaal bewust geproduceerd’ wordt bedoeld dat deze kleding onder menselijke en eerlijke omstandigheden is gemaakt en dat hier dus sprake is van het stimuleren van een ‘ruiltransactie met een menselijk gezicht’ 1
- Deze vorm van consumeren is misschien weggelegd voor deze nieuwe sociale elite, maar de strevende klasse lijkt zich niet in te spannen om de markt voor andere klassen ook een menselijk gezicht te geven. Ze verstevigen immers vooral hun eigen positie met hun onopvallende consumptie. Het verdikken van marktrelaties gaat niet alleen over bewust consumentengedrag, maar ook over daadwerkelijke samenwerkingsverbanden tussen kleine bedrijven, het lokaal produceren van producten en het benadrukken van misstanden aan de achterkant van de markt. Dat gaat met alleen onopvallend bewust consumeren nooit lukken 1

15 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argument voor de opvatting dat de strevende klasse bijdraagt aan een circulaire, immateriële economie die uitgaat van duurzaamheid (ecologische transitie) 1
- een argument tegen de opvatting dat de strevende klasse bijdraagt aan een circulaire, immateriële economie die uitgaat van duurzaamheid (ecologische transitie) 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Het bewust eten van biologische kip of helemaal geen kip eten en de nadruk op immateriële zaken lijken op een levensstijl te duiden die loskomt van een al te consumptieve manier van leven, waarbij geen rekening wordt gehouden met de natuur en duurzame aspecten van consumeren 1
- Aan de andere kant is de strevende klasse nog wel een consumerende mens, weliswaar een bewust consumerende mens die goed wil doen, maar wellicht niet een mens die bereid is om ook bepaalde zaken te laten in zijn leven om echt tot een ecologische transitie te kunnen komen. Die authentieke reizen, waaraan veel geld wordt uitgegeven, zullen hoe dan ook vervuilen 1

Vraag	Antwoord	Scores
16	maximumscore 1 Een goed antwoord bevat een uitleg, met tekst 8, van Marx' kritiek op instituties: ideeën die instituties vertegenwoordigen, zijn niet neutraal, maar dienen een bepaald klassenbelang, zoals in tekst 8 de ideeën het belang van de strevende klasse dienen. voorbeeld van een goed antwoord: In tekst 8 bepaalt de strevende klasse de heersende ideeën over het goede leven en dit is voorbehouden aan een specifieke, hoogopgeleide, grootstedelijke klasse. Volgens Marx is het kenmerkend voor een kapitalistische samenleving dat de institutionele bovenbouw de sociaaleconomische machtsverhoudingen weerspiegelt. Ideeën zijn dus niet neutraal, maar dienen altijd een specifiek klassenbelang.	
17	maximumscore 2 Een goed antwoord bevat de volgende elementen: • een uitleg dat harde instituties concreet zijn, met vaak een tastbare/aanwijsbare machtsdrager zoals Wall Street in tekst 8, terwijl zachte instituties opvattingen over het goede leven uitdrukken, zoals die van de strevende klasse in tekst 8 • een argumentatie met het onderscheid tussen harde en zachte instituties of de opvatting uit tekst 8 dat de strevende klasse ongelijkheid bestendigt, terecht is voorbeeld van een goed antwoord: • Wall Street is in tekst 8 als tastbare of aanwijsbare machtsdrager een voorbeeld van een harde institutie. De opvatting van de strevende klasse wordt in tekst 8 beschreven als een voorbeeld van een zachte institutie, namelijk een bepaalde opvatting over hoe je een goed mens moet zijn en welke keuzes je daarbij behoort te maken • Ik denk dat het gevaar van zachte instituties meevalt. De onzichtbare macht van financiële instituties draagt meer bij aan ongelijkheid dan de ideeën van een groep hoogopgeleide bewuste consumenten. Dat niet iedereen zich duur biologisch vlees kan permitteren ligt niet aan de zelfvoldaanheid van die strevende klasse, maar aan het belang van de vleesindustrie en dus aan de macht van harde instituties of • Ik ben het eens met de opvatting dat de strevende klasse gevaarlijker is dan die paar superrijken. Er schuilt, zie tekst 8, in zachte instituties een veel groter gevaar dan in harde instituties en hun dragers, die steeds zichtbaarder worden en dus ook steeds meer publieke kritiek krijgen. Dat geldt niet voor die hoogopgeleide strevende klasse, die amper begrijpt dat een duur volkorenspeeltbrood voor gezinnen met minder inkomen niet te betalen is. Die vorm van uitsluiting en ongelijkheid is veel minder zichtbaar en daar kunnen deze zogenaamde beterweters over hoe het met de wereld moet, minder makkelijk op aangesproken worden, want ze doen toch het goede	1 1 1 1